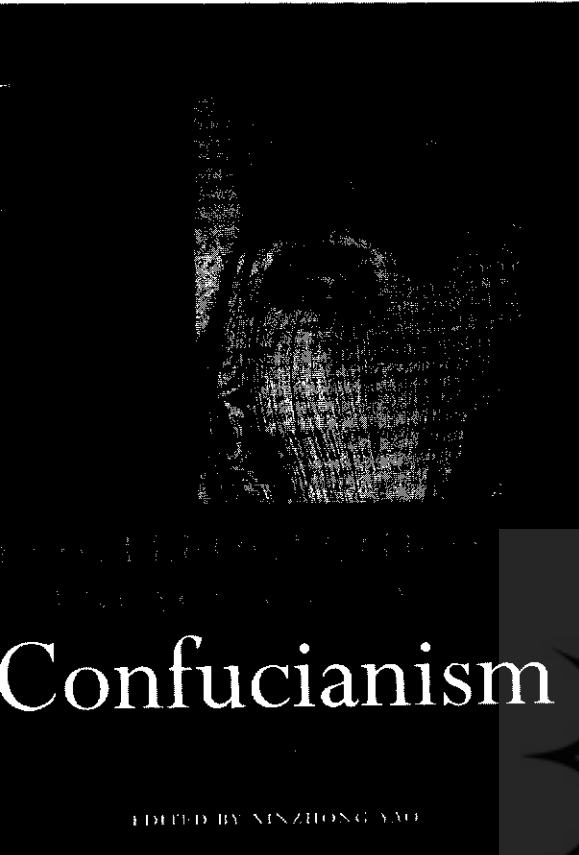

روزنه‌ای به مفاهیم ادیان در دایرةالمعارف‌ها

دایرةالمعارف کنفوسیوس

محمدجواد ادبی

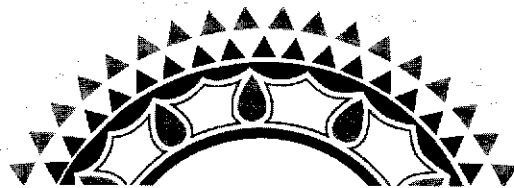
Confucianism

EDITED BY XINZHONG YAO

برای سروراستار اثر مهمترین مشکل، برگردان اصطلاحات یا عبارات چینی به زبان انگلیسی بود، آن هم به علت تفاوت معنایی هرمنوتیکی و ریشه‌شناختی میان کلمات انگلیسی و چینی. در ضمن، اولویت انتخاب اول برگردان‌ها برای گروه نویسندگان از چینی به انگلیسی هم مزید بر علت شده بود. با این وصف بهترین روش این بود که سروراستار قطعات مختلف یک کلمه یا اصطلاح را در برگردان به یک قطعه تلخیصی فروبکاهد مثلاً «xin»^۱ به طرق گوناگون به ذهن، قلب، ذهن، قلب، ذهن و قلب قابل برگردان است که سروراستار آن را به «قلب/ ذهن» ترجمه کرده است. این روش در تمام اثر مورد مقبولیت همه نویسندگان و همکاران قرار گرفت. این هیأت همکار متشکل از ۳۵ استاد و پژوهشگر برتر بود که در مدت پنج سال از ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۲ با سروراستار همکاری پیوسته داشته‌اند. دکتر میخائیل لوهه از کمبریج، دکتر میخائیل دالتسون از دانشگاه بریتیش کلمبیا، دکتر باری استین از دانشگاه بین‌المللی سنگاپور، پروفیسور تیم برت از SOAS لندن، پروفیسور وم تنودور از دانشگاه پرینستون، دکتر نیکولاس بانی از آکسفورد، پروفیسور هنری دو سمونت از کالج سنت ماری

دایرةالمعارف دوجلدی در سال ۲۰۰۲ توسط انتشارات راتلج به سروراستاری زنیس هونگ یاثوا، پروفیسور دین و اخلاق در گروه مطالعات الهیات و ادیان دانشگاه والس در شهر لمپتر انگلستان منتشر شده است. این دایرةالمعارف شامل ۹۵۰ مدخل تنظیم‌یافته بر اساس حروف الفبا است که بین ۲۰۰ تا ۵۰۰ کلمه به نوشتار درآمده است. امکان جست‌وجو در مداخل هم از طریق حروف الفبا و هم به‌واسطه سه نوع نمایه کامل در انتهای مجلد دوم بر اساس اصطلاحات، نام‌ها یا متون مختلف فراهم شده است. هر مدخل در مقاله‌ای مستقل مورد ارزیابی قرار گرفته است که در آن خواننده می‌تواند اطلاعات لازم، تفاسیر و ارزشیابی‌های معینی را بر اساس دیدگاه نویسندگان مقالات بیابد. اولین مقاله دایرةالمعارف که طولانی نیز هست با هدف معرفی کنفوسیانیسم هم در بستر سنت آن و هم به‌مثابه موضوعی برای پژوهش به رشته تحریر درآمده است. از منظری دیگر مداخل به دو بخش بررسی‌های عمومی کنفوسیوس و شرحی مختصر اما عمیق بر موضوعات یا مضامین اصلی در کنار مقالاتی کوتاه درباره اشخاص، متون یا حوادثی خاص قابل تقسیم‌بندی هستند. عنوان مدخل بر اساس نوشتار اولیه چینی و شکل مختص ترجمه شده آن به انگلیسی انتخاب شده‌اند. گاهی اوقات هم مداخل طولانی‌تر به‌واسطه منابع کتاب‌شناختی در قسمت‌های مجزا مورد پرداخت بیشتری قرار گرفته‌اند. البته در هر دو مجلد ارجاعات درون‌متنی زیادی بر اساس نام‌ها، اصطلاحات یا عناوین وجود دارند که اطلاعات مداخل را در یک نظم زنجیره‌ای، ارائه می‌کنند.

آغاز مطالعات پیرامون کنفوسیوس در غرب به قرون شانزدهم و هفدهم بازمی‌گردد. در آن مقطع زمانی مسیونرهای مذهبی به چین رفتند و کوشیدند از منظری مسیحی به کنفوسیوس کلاسیک توجهی نه چندان عمیق داشته باشند. بعدها در مطالعات چین‌شناسی، جیمز لگ که ریاست کرسی مطالعات چینی در آکسفورد را به عهده داشت به آن تلاش، عمق علمی بیشتری بخشید و نتایج پژوهش‌های خود را در قرن بیستم در اختیار فیلسوفان، تاریخدانان، انسان‌شناسان و حتی جامعه‌شناسان غربی قرار داد. این عالمان نیز متون، شعایر و ارزش‌های کنفوسیوس را نه در پرتو آموزه‌های مسیحی بلکه از بعدی دین‌پژوهانه آن هم به مثابه سنتی متمایز در آسیای شرقی مورد کنکاش قرار دادند. در نیمه دوم قرن بیستم به واسطه پیشرفت‌های وسیع تحقیقاتی و با تکیه بر تک‌نگاریها، ترجمه‌ها و پروژه‌های پژوهشی، عمق آموزه‌های فلسفی، اخلاقی، دینی، تعلیمی و سنتی این دین بیشتر نمایان گشت. این بار دیگر کنفوسیوس در چارچوب ایدیولوژی سیاسی در چین، کره و ژاپن مورد مذاقه قرار نمی‌گرفت بلکه در اروپا، امریکای شمالی، استرالیا و اقیانوسیه به‌منزله دینی با آموزه‌ها و جهان‌بینی خاص مورد اقبال واقع می‌شد. در عین حال افق‌های باستان‌شناسانه و هرمنوتیکی بر محور شناخت سرزمینی کنفوسیوس در چین، ژاپن، کره، تایوان و هنگ‌کنگ مسیرهای فراخی را گشود که منجر به تألیف کتب و دایرةالمعارف‌هایی بدیع و کارآمد شد. از آن جمله می‌توان به Encyclopedia of Confucianism Routledge Curzon اشاره کرد. این

مربیند و... از آن جمله هستند. نام‌های تمام همکاران این اثر در کنار توضیح مختصری از فعالیت‌های علمی آنها در انتهای مقدمه آمده است. کتاب‌شناسی مقالات هم به‌طور کامل در انتهای مجلد دوم اثر بر اساس نظم الفبایی نام خانوادگی نویسندگان یا عناوین پژوهشی آنان بدون تعیین نام نویسندگان فراهم آمده است.

در این اثر فرهنگ، فلسفه، دین، سیاست، تعلیمات، آموزه‌ها، مکاتب، آموزگاران، آیین‌ها، مکان‌های مقدس، محققین برجسته و حتی اصطلاح‌شناسی کنفوسیوس به‌منزله یک رشته آکادمیک به نحو کارآمدی مورد توجه قرار گرفته است و در نوع خود برای دین‌پژوهان کم‌نظیر است. از این دایرةالمعارف دو مدخل *Shang Di* به‌معنای خداوندگار متعال و *Li* که مهمترین اصل و قاعده در نظام کنفوسیوسی است، انتخاب شده که ترجمه آنها در پی می‌آید.

Lord in High) Shang Di: در اولین

متون رسمی کنفوسیوسی نظیر کتاب شعر (*shi jing*) و کتاب تاریخ (*shang shu*) آمده است که در معبد بزرگ نیروهای الهی که آکنده از ساحت‌های آسمانی، زمینی و انسانی است، حاکم اعلی یکی از قدرت‌های اسرارآمیز متعالی^۲ است. اگرچه او خدای خالق نیست اما (*Shung Di*) وضعی اسطوره‌ای است که بانوی میرای هستی بخشنده به قهرمانان فرهنگی را بارور می‌کند. قدرت علوی^۳ بی‌ثباتی که سلطه عرصه‌های سیاسی و آسمان‌شناسانه^۴ را به تعویق می‌اندازد. او علاقه شدیدی به رویارویی انسانی دارد. او به همه موجودات انسانی^۵ طبیعت یکنواخت و پیوسته اعطا می‌کند اما از مناسبات تعهدشده^۶ با انسان‌های بلندپایه خصوصاً آنهایی که از قدرت یا فضیلت درونی بیشتری بهره‌مند هستند (*de*) و کیفیات اخلاقی اثربخش، حمایت و محافظت می‌کند. دستورات و تکالیف (*ming*) ناظر به همه اینان نیز از جانب او ارزانی می‌گردد. تنها این حاکم است که می‌تواند کار نمود^۷ پیشگی قربانی را عملی کند که با سریان بی‌وقفه آسمان همایون و پروردگار بلندمرتبه صورت می‌پذیرد. برای مثال پرورش پادشاه قهرمان «ون»^۸ برای خدمت مجدانه به حاکم متعال مورد توجه قرار گرفت و بر اساس آن پادشاه حاکم فروفرستاده شد. حاکم متعال در متون رسمی اولیه با آسمان (*tian*) تلفیق می‌گردد؛ در نوشتارهای محققان دولت متخاصم نیز به نظر می‌رسد برای حاکم متعال در نقل قول‌ها از قطعات اولیه، همین امر رعایت شده اما از سوی دیگر در متون بعدی پراهمیت‌تر آسمان به‌تنهایی جایگزین آن شده است. در دوره حکومت «هان»^۹ حاکم متعال با خداوند بزرگ (*tai yi*) شریک

قدرت بوده است. محققان دوره پادشاهی «سانگ»^{۱۰} دریافتند که در آن زمان حاکم متعال به منزله ظرفیتی جوهری و تابع (*ti yong*)^{۱۱} یا به‌مثابه اصل و قاعده (*Li*) به سبب محروم کردن خداوند از قدرت مادی پیشین خود در نظر میسوپنترهای اولیه مسیحی (*Shang Di*) را در مورد برگردان مسیحی خداوند^{۱۲} مورد استفاده قرار می‌دادند که هم‌اکنون نام معیار برای خداوند در مسیحیت چینی می‌باشد.

Li: الگو یا اصل ارتباط طبیعت و عوامل اجتماعی است که مبنایی برای اتحاد میان آسمان و انسان (*tianren heyi*) فراهم می‌کند. «لی» ایده اصلی فلسفی، فرهنگی و معنوی معرفتی بود که در آسیای شرقی به رونق و شکوفایی مجدد رسید. این جریان را در زبان انگلیسی جریان نوکنفوسیانیسم (*li xue*) نیز نامیده‌اند.

تعریف:

ریشه‌شناسی سنتی واژه «لی» در معنای «پوشیدن لباس یشمی»^{۱۳} یا «نشانه‌ها و اثراتی در مسیری سبز» مطرح شده است. برای ارائه یک تصویر و نمونه رایج و عمومی درباره آن می‌توان به بافت چوب اشاره کرد. «لی» معمولاً به «اصل و قاعده» ترجمه شده است. در حالی که برخی نویسندگان «الگو و نقش» یا «نظم و سامان» را در ترجمه آن ترجیح داده‌اند. انتخاب دیگر برای آن «انسجام و وحدت» است زیرا در مورد وضعیت بنیان نهادن این اصطلاح اختلاف دلیل وجود دارد. معنای لفظی آن «قرار دادن به منظور مرتب و آراسته کردن» است که عبرت‌آموزی و آموزندگی نیز در آن مدنظر قرار می‌گیرد. «لی» مفهومی است که خود برای خود توضیح و برهان مطرح می‌کند نظیر یک تصور که از ایده‌ی دیگر ناشی می‌شود. اما باید اذعان داشت «لی» قاطعانه زمینه‌ای از واقعیتی خاص در امور یا حوادث را به همراه خود دارد. در «لی» ویژگی منفیری وجود دارد که به‌مثابه انگاره‌های اساسی موجب رونق اندیشه نوکنفوسیوسی می‌گردد.

«الگو»^{۱۴} یکی است...:

در مکاتب اولیه اندیشه چینی «لی» به‌منزله سرمشق‌های گوناگون اموری خاص در نظر گرفته می‌شد. میراث کلاسیک چینی جوایگوی سرمشق‌های منظم و به‌قاعده برای چرخه‌های زندگی طبیعت بود (*yi jing*) که آیین‌های اجتماعی، تعهدات اثری و خانوادگی و عبرت‌های تاریخی را دربر می‌گرفت. به ذهن برداران چنگ هائو^{۱۵} و

چنگ بی^{۱۶} خطور کرد که این الگوهای متعدد امور خاص همه و همه به‌منزله نمونه‌های متنوع یک نقشینه محیط^{۱۷} هستند.

«لی» به‌منزله «دلیل برخی امور که وجود دارند» و «برخی امور که باید با آن سازگار شوند» نیز مطرح شده است. یعنی «لی» اصلی تأسیسی و قدرتمند در میراث کنفوسیوسی گردیده که قاعده (*liy fensha*) که بیان می‌دارد «الگو یگانه است اما تجلیات آن گونه‌گون هستند»، رکن اصلی ژرف‌بینی^{۱۸} هماهنگ و وحدت یافته نسبت به جهان را تشکیل می‌دهد. پژوهش و تحقیق درباره سرمشق و الگو در یک ساحت کافی و بسنده است. برای مثال در این باره چنگز^{۱۹} می‌گوید: «... راه‌های زیادی برای رسیدن به مرکز وجود دارد: تنها کافی است یکی از آنها را بیایی».

از دوران‌های کلاسیک روابط ویژه الگوهای ارزشی خاصی را با خود به همراه داشتند نظیر الفت و صمیمیت میان والدین و کودک و سامان احترام میان مهتر و کهتر. آنچه بدیع بود نهادن این الگوهای ارزشی در قالب «لی» سرمشقی آسمانی و زمینی بود. فهم «لی» به این نحو امکان‌نآوری در آیین‌هایی را که شامل احساس و رفتار الگویی می‌باشند به نحو دقیقی فراهم می‌کند. برای مثال «زانگ زای» آن را به کار گرفت و گفت: «یک بار ادراک قاعده «لی» برای یک فرد این امکان را به وجود می‌آورد که بتواند آیین‌ها را بنیان نهد».

در این میان بحثی در مورد نیروی حیات (*yi*) مطرح می‌شود که می‌تواند به وسیله «لی» سرمشق قرار گیرد. ارتباط میان «لی» و «کی» موضوعی جاودانه در نوشتارهای بعدی کنفوسیوسی شد اگرچه «لی» و «کی» به‌طور متقابل به یکدیگر وابسته هستند. منطقی^{۲۰} «لی» مطابق دیدگاه زوکسی^{۲۱} و پیروان مکتبش بیش از «کی» وجود داشته است. البته دیگرانی نظیر کیهارا^{۲۲} ایکین^{۲۳} بر ملازمت و رابطه متقابل «لی» و «کی» تأکید می‌کنند. از منظر مقایسه‌ای این امر خود نمونه اشتراک و رابطه متقابل است. دادن و گرفتن یا تحریک و واکنش نسبت به آن، تمایزی است که به این طریق در کیهان‌شناسی کنفوسیوسی خود را نشان می‌دهد.

«لی» با (*xing*) همذات پنداشته می‌شود، چراکه قول^{۲۴} منگز^{۲۵} درباره خیر ماهیت انسان مرتبط می‌گردد با حضور و وجود «لی». در همین خط سیر بود که لوجیوان^{۲۶} و بعدها وانگ شورن^{۲۷}، «لی» را با «قلب/ ذهن» مطلوب و معتبر یکی انگاشتند. در بستر بررسی روان‌شناسانه، مهمترین مباحث قابل توجه پیرامون «لی» در ارتباط با احساسات انسانی، چهارینچ بحث سادان چیلرونک^{۲۸} رون^{۲۹} در کره را به خود اختصاص داده است.

نهمین گام در مسیر دگرگشت فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- 13. Vein
- 14. Pattern
- 15. Chaen Hao
- 16. Cheng Yi
- 17. All-encompassing
- 18. Viston
- 19. Chengs
- 20. Zhu Xi
- 21. Kaibara Ekiken
- 22. Dietum
- 23. Meng
- 24. Lu Jinyuan
- 25. Wang Shouren
- 26. Sudan Chilrung ron
- 27. Particular
- 28. Immediate
- 29. gestalt

گشتالت^{۲۹} موجب معرفت‌سازی می‌گردد.

یادداشت‌ها:

- 1. hong Gaoz1. Xin
- 2. Supreme
- 3. celestial
- 4. meteorological
- 5. human beings
- 6. covenanted
- 7. performance
- 8. Wen
- 9. Han
- 10. Song
- 11. Function
- 12. Hod

در اندیشه کنفوسیوسی فرض قوی انسجام بین «قلب/ ذهن» انسان و الگوهای واقعی جهان خود را نشان می‌دهد. با این حال مرشدی منفرد^{۲۷} بر کشف این الگوها در 'ندیشه و احساس با به‌طور تجربی در همه امور جهان تأکید می‌ورزد. در این میان شکی نیست که انسجام مطلق، ممکن، مطلوب و طبیعی است. اما سنت کنفوسیوسی از اتکای بیش از حد به الگوها در قالب کلمات برای 'زانه و پیشنهاد سرمشق‌ها در 'مور سر باز می‌زند. البته تا حدی نیزفهمان و نکته‌سنجان می‌دانند که «لی» موضوعی بی‌واسطه^{۲۸} و حتی دریافتی ناگهانی از اتصال است که قابل قیاس می‌باشد با مفهوم (ahu) که در روان‌شناسی